

”ויכרה להם כֶּרֶה גדולה”

מאת

י. קפלן

סיפור-הפלאות שבמל"ב ו, ח'–י"ג, על חיל מלך ארם שהביאום אלישע הנביא בכוח האלהים לשומרון, ואחר-כך מנע את מלך ישראל מהכותם וציווה עליו לשים לפניהם לחם ומים ולשלחם – מסתיים בדברים: ויכרה להם כֶּרֶה גדולה וכו' (שם, פס' כ"ג). פירושו המקובל של דיבור זה הוא, שהמלך הכין להם סעודה גדולה. השם כֶּרֶה משמעותו משה, סעודה (וכן באשורית – kirētu). והנה הפועל כָּרָה, שממנו נגזר שם זה, והמשמש כאן במשמעות הכנת סעודה, עיקר עניינו חפור, ושיתופם של שני המושגים בשורש אחד בוודאי באה מתוך סמיכותם של שני המעשים, כלומר של חפירת בור והכנת סעודה. ובכן מהי הסמיכות שביניהם? דומני שעלה בידי למצאה אגב חפירות שחפרתי באתרים עתיקים.

בחפירות הארכיאולוגיות שערכתי בשנת 1950 מטעם עיריית תל-אביב ומחלקת-העתיקות הממשלתית בגבעת בית-המטבחיים שבתל-אביב ועל תל סמוך שברח' הבשן, נחשפו בתוך שאר דברים בורות עגולים מלאים אפר רב, שברי חרס ועצמות בעלי חיים⁽¹⁾. הבורות בגבעת בית-המטבחיים הם מן המאה ה' לפסה"נ, והבורות שברח' הבשן קדומים מהם, וזמנם סוף האלף הרביעי לפני הספירה (עי' התצלומים מס' 1 ו-2).

ואין בבורות הללו משום חידוש, שכן נחשפו בורות עגולים כמותם, חצובים בסלע או חפורים באדמה, ברוב החפירות הארכיאולוגיות שנעשו בארץ. בורות כאלה נמצאו בשכבות של כל התקופות למן התקופה הניאוליתית ועד לתקופת הברזל, והם משלושה סוגים, הנבדלים לפי תכליתו של הבור: א. בורות ששימשו מחסה לאדם⁽²⁾; ב. מטמורות (Silo)⁽³⁾; ג. בורות שנמצאו מלאים אפר רב, שברי אבנים ועצמות, ועד עכשיו לא נתברר

(1) עי' י. קפלן, החפירות בת"א בתש"י, עלון מחלקת העתיקות ג', ע' 29.

(2) עי' E. Macdonald, *Beth-Pelet* II, p. 2.

(3) עי' למשל: P. Mallon, *Teleilat-Ghassul* II, pl. 13.

שימושם כל צרכו. החוקרים נוטים לדעה, שהללו בורות-אשפה או מטמורות⁽⁴⁾. בורות-המחסה שכיחים במיוחד בתקופות הניאוליתית, הכאלקוליתית ובתקופת הברונזה הקדומה. מעל לבורות אלה היו מקימים מעין סוכות מקורות ענפי עצים או יריעות. שישמשו מחסה מאוויר רע. בתחתיתם של כמה מהבורות נמצאו שרידי אח או תנור, שהם עדות מסייעת למטרת שימושם. וכאן מקום להוסיף, שעד היום נוהגים עמים פרימיטיביים בחלקים שונים של העולם להשתמש בבורות-מחסה כאלה.

בורות-מטמורות נמצאו בכל התקופות. מקום שחפרו בור כזה באדמה רכה, ציפו את קירותיו ולפעמים גם את תחתיתו בלוחות-אבן או בטיח. בכמה מקומות עומקו של הבור הוא כמה עשרות ס"מ בלבד, והחופרים לא הבחינו בו אלא על-פי לוחות-האבן או הטיח של ריצופו⁽⁵⁾. מעל לבור כגון זה הוזקרה כנראה ערימת התבואה שבתוכו בצורת קנוס, והיתה מצופה שכבה של פרש-בהמות מעורב בתבן, שהגנה עליו מפני הרטיבות והריקבון. וכיוצא בזה אנו מוצאים עד היום בכל ארצות המזרח הקרוב.

הסוג השלישי של הבורות, בורות האפר, שימשו, לדעתי, להכנת סעודה גדולה, כדוגמת הכרה הנזכרת במלכים ב', ובהם היו צולים את הבשר לסעודה.

בבורות מסוג זה מפוזרות אבנים הרבה, ומהן אפשר ללמוד על אופן השימוש בבורות אלו. שכנראה כך היה בקירוב: תחילה כרו בור, שאת מידותיו קבעו מראש. על קרקעית הבור פיזרו אבנים קשות ששיעורן בינוני, ועליה הניחו שברי ענפים וזרדים שהבעירו בהם את האש. משנתחממו דפנות הבור והאבנים כל צורכן, הניחו על האבנים את הבהמות השחוטות כששפודי עץ תחובים בהן במפולש. את הבשר כיסו עלים וענפי עצים, ולבסוף כיסו את הבור על הבשר שבתוכו בעפר וחול. לאחר כמה שעות הוציאו את הבשר כשהוא אפוי ומוכן לאכילה.

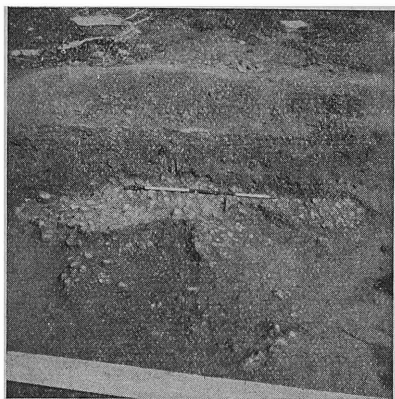
בדרך זו הכינו את כמויות הבשר הגדולות לצורך המשתאות והזבחים⁽⁶⁾.

(4) ועי' למשל, *Lachish II* עמ' 43, ולוח X, 2 : אחד הבורות המרובים הנמצאים סביב המקדש, שהחוקרים סבורים ששימש בור אשפה; או ב. מייזלר, חפירות תל-קסילה תש"ח-תש"ט לוח IV, 1 : תמונת בור שצויין כבור-מטמורה.

(5) ועי' למשל : J. Ory, Exc. at Rās el 'Ain, QDAP vol. V, pl. LXIII, fig. 5; T. Ghassul I, pl. 18, 1

(6) בורות-האפר הנמצאים סביב המקדשים הם לצורך זבחי הפולחן.

וכן עשו גם במחנות הצבא⁷). תפקידן של דפנות הבור והאבנים שבקרקעיתו הוא, לאגור את חום המדורה ולהפרישו בשעת הצלייה, ומסייע לכך הכיסוי "ההרמטי" של הבור, השומר את החום שלא ייפלט לחלל האויר, (יש לציין, שהבישול בסיר-הלחץ הנפוץ כל-כך בימינו מבוסס על אותו עיקרון). בן-צבי בספרו על השומרונים מתאר הכנת כרה באופן זה בשעת הכנת זבח הפסח על הר גריזים⁸). וכן נוהגים העמים הפרימיטיביים גם היום, כפי התיאור המעניין שניתן במדריך לאוסף האתנוגראפי של המוזיאון הבריטי⁹). זוהי, לדעתי, הסמיכות שבין הכנת סעודה לכריית בור, ומכוחה הורחבה משמעותו של השורש כרה כנ"ל. ומר מ. נאור מעיר, שגם הפסוק בישעיהו ל"א ל"ג "העמיק הרחיב מדורתה אש ועצים הרבה" מסתבר על-ידי כך הסבר יתר.

ציור 2

חתך בבור אפר מסוף האלף הרביעי
לפנ"הס ברח' הבשן בת"א. בחתך
נראית שכבת האבנים בתחתית הבור.

ציור 1

בור אפר מהמאה ה-1 לפנ"הס
בגבעת בית המטבחים בת"א.

7) לדעתי, הבור הגדול זה לא אפר וחרסים, שנתגלה בתל-קסילה לצפון הבניין, השייך לתקופה הפרסית (ראה הדו"ח הנ"ל, עמ' 23) וצויין עלידי החופר "כחפיר הפרסי", אינו אלא בור גדול להכנת כרה לפלוגת החיילים שחנתה בבניין זה. בדרך זו יש להסביר את סימני האש הגדולים ושכבות האפר הלבן שנמצאו בבור, לתמהונם של החופרים.

8) י. בן צבי, ספר השומרונים, תרצ"ה עמ' 164-5.

9) British-Museum, *Handbook to the Ethnographical Collection*, p. 152.